

WILLEM VAN BENNEKOM

Ed van Thijn

LEVEN ALS OPDRACHT

Boom

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van de illustraties te achterhalen.
Mocht u desondanks menen dat uw rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunt u contact
opnemen met Uitgeverij Boom.

Foto omslag Ed van Thijn in 'de bunker' onder het Amsterdamse stadhuis, een dag na de
Bijlmerramp, 4 oktober 1992, Hendrik Jan Smit, digitale beeldbewerking M.C.I./
Frans van Ballegoij, Amsterdam
Vormgeving Bart van den Tooren, Amsterdam

© 2018 Willem van Bennekom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit
deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door
fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever
without the written permission of the publisher.*

ISBN 9789024422432

NUR 680

WWW.BOOMGESCHIEDENIS.NL

WWW.BUA.NL

INHOUD

DEEL 1 'A ROOM WITH A VIEW'

1. Een rozerode burcht 9
2. Een leven in zevenmijlslaarzen 18
3. Burgemeester (1): "Linkse stenen" bestaan niet' 25
4. Het ijzeren kistje 43
5. Een geslacht van vleeschhouwers 51
6. Ben ik een Jood? 60
7. Zo naakt mogelijk 69
8. 'Ik had geen zelfbeeld' 76

DEEL 2 OP ZOEK

9. 'Het Amsterdams' 84
10. De gezichten van de Jodenhaat 89
11. Studeren... maar wat? 97

12. Amsterdam/Parijs/Washington 104
13. 'Edy' en Doungous, Eddy en Selma 111
14. Ed en de wetenschap 122

DEEL 3 HET ALFAMANNETJE

15. Ed van Thijn en het magies centrum 132
16. Polarisatie 141
17. Het Binnenhof als gezinsvervangend tehuis 148
18. Joop en Ed, Ed en Joop 154
19. 'De moeder van alle formaties': naweeën 170
20. Een moderne Odysseus 179
21. Gezag 186

DEEL 4 VALLEN EN OPSTAAN

22. Burgemeester (II): Amsterdam Promotion 198
23. Het einde van de odyssee: Odette 207
24. De IRT-affaire: carnaval 216
25. Anatomie van 'het verraad' 229
26. In de profetenmantel 242
27. Europa in, in Europa 250
28. Israël en de Palestijnen 258
29. Rechtvaardiging 271

DANK EN VERANTWOORDING 281

INTERVIEWS 284

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN EN LITERATUUR 286

PERSONENREGISTER 289

Deel I

'A room with
a view'

1

EEN ROZERODE BURCHT

HET IS DONDERDAG 13 APRIL 2017 KWART VOOR TWEE.

De zorgvilla waar Ed van Thijn sinds februari woont, is een reïncarnatie van het zusterhuis van de voormalige Boerhaavekliniek. Bijna alles is hier voormalig of bijna voormalig. Dat geldt ook voor Van Thijn zelf. Sinds een aantal jaren is hij tot een rolstoelbestaan veroordeeld. Hij staat echter nog met beide benen in het leven. Alleen met de chronologie van gebeurtenissen in het verleden loopt het af en toe mis. Hij draagt zijn lot als een man.

Ik maak een boek over Ed. Net zoals de hoofdpersoon heeft dat er een tijdje over gedaan om zijn vorm te vinden. Naar het er nu uitziet zal het boek echter nog bij zijn leven verschijnen. Ed vindt dat van belang, fijn zelfs. Het plan heeft ook nadelen – waarover later. Een portret van iemand die nog leeft is een project sui generis.

Maar... waarom een boek over iemand die zijn leven zelf al vanbinnen en vanbuiten heeft beschreven? Van Thijs oeuvre, een stapel van zo'n veertig centimeter, bestaat immers voor een niet onbelangrijk deel uit wat zijn leermeester Jacques Presser egodocumenten heeft genoemd. Het is nog maar tien jaar geleden dat Ed in *Socialisme & Democratie* zijn laatste dagboek publiceerde. 'Dagboek van een rat' heette het – om pakkende titels heeft hij nooit verlegen gezeten.

Ed van Thijn een rat?

Al die vragen – evenzoveel brandende kwesties. Ik laat ze nog maar even. Eerst die zorgvilla bijvoorbeeld, en hoe hij het er heeft. Hoe het is voor een jongetje uit de Amsterdamse Rivierenbuurt om zijn leven niet in een verzorgingstehuis van socialistische signatuur te eindigen, maar, van alle verzorging voorzien, aan de rustige, om niet te zeggen intens keurige kant van het Museumplein?

Zijn woning (als ik goed heb geteld zijn vijfendertigste) bevindt zich op de bovenste verdieping. Er is plaats voor vier, maar een paar maanden nadat de appartementen werden aangeboden, is hij nog altijd de enige bewoner. Hij heeft dus het rijk alleen. Behalve dat hij de aanwezigheid van Odette, zijn vrouw, mist, bevalt het hem er prima. ‘Hij zit veel op zijn kamer’, aldus een medebewoner in het voorbijgaan. De meesten van zijn huisgenoten, op dit moment zes, verkeren net als hijzelf in enige staat van ouderdomsverval.

Van Thijn kan goed tegen alleen-zijn. Dat was ook vroeger al zo. Met het verstrijken van de jaren is die behoefte er niet kleiner op geworden.

In de zorgvilla hoort hij tot degenen wie het relatief goed gaat. Behalve zijn alopecia, die maakt dat hij kaal is geworden, heeft hij alleen een ziekte die polyneuropathie wordt genoemd. Als gevolg daarvan lukt het al een tijdje niet goed meer leesbaar te schrijven. Maar al gaat alles langzamer dan vroeger, er zijn vaak hilarische momenten. En – belangrijk voor dit boek –, ondanks de vergeetachtigheid van de oude dag, die hij niet kan uitstaan, zijn de analyserende vermogens van de ‘man achter Den Uyl’ nog goed op orde.

Dit geldt ook voor zijn humor en zijn humeur. Zo op het oog is Ed van Thijn een goedgegemuste bejaarde die van een grapje houdt en zich opgewekt met het personeel verstaat.

HET BIJNA NIETS MEER

In huis heerst de eenvoud van het bijna niets meer. Een enkele keer, zoals bij een onverwacht bezoek, lijkt zich een soort opwinding van de in de gemeenschapsruimte aanwezigen meester te maken. Meestal is de sfeer echter stil, contemplatief haast. Schreeuwen of gillen is er, in beginsel althans, niet bij.

Thuis in de Van Breestraat heeft Odette jarenlang de 24 uren-verzorging van haar man voor haar rekening genomen. ‘Ik kón niet meer.’ Nadat Ruben, de huisarts, het initiatief voor een gesprek over ‘de toekomst’ had genomen, nam Van Thijn de beslissing dat het zo niet langer ging. Odette, zestien jaar jonger dan hij, komt in principe elke dag minstens één keer langs. Meestal eten ze samen. Vorige week hebben ze hun 25-jarig huwelijk gevierd. Bij Loetje, om de hoek, Odette achter de rolstoel. Ook de (twee) kinderen van Van Thijn komen van tijd tot tijd. De drie kleinkinderen zijn, behalve Noah, nog niet langs geweest in het nieuwe huis. Leuk is dat niet, zegt Van Thijn, maar je moet het leven nemen zoals het komt. ‘Er zit niets anders op.’

‘Nooit in mijn leven ben ik depressief geweest,’ zal hij op 17 juli 2017 zeggen. Het

is een uitspraak die me bijblijft. Wat een levenslust! Tegelijk vraag ik me af of het wel klopt: zoveel meegemaakt en toch nooit depressief? Al wil ik geen klassieke biografie schrijven, een van mijn verplichtingen is om waar mogelijk Dichtung und Wahrheit te scheiden. Wat is waar, wat zou waar kunnen zijn, wat is al dan niet te goeder trouw verzonnen?

Ik ben geen psycholoog, en ook geen rechter-commissaris. Nooit geweest, ook niet in de twaalf jaar dat ik rechter was. En Van Thijn is geen verdachte. Eerder een getuige. Kroongetuige in de zaak van zijn eigen leven.

De voormalige burgemeester was altijd een eersteklas controlfreak. Dat zegt hij zelf, dat zegt ook Noortje van Oostveen, die jarenlang zijn voorlichter was. Het roept de vraag op hoe hij tegenover dit project staat. Hij wil graag dat dit boek er komt, maar zal het controleverlies hem op enig moment niet gaan benauwen?

We hebben met andere woorden voorlopig een eigen agenda, maar doen of dat niet zo is. En dan heb ik het nog niet over de momenten – die zullen komen – waarop ik hem vervelende vragen zal moeten stellen. Klopt dit en dat wel? Nee Ed, dit en dat kan eigenlijk niet waar zijn. Mag dit er wel echt in?

Ik maak me geen illusies. Hoe beminlijk ik hem ook vind, Van Thijn is niet in zijn eerste leugentje gestikt, zei een ervaren journalist me onlangs. Bovendien kunnen mensen in de loop van hun leven veranderen.

HET LANGST IN FUNCTIE

Vanachter zijn bureau ziet Van Thijn door het raam links de kantoortorens van de Zuidas, een van de bouwplannen waarvan hij aan de wieg stond. Van de naoorlogse burgemeesters was hij degene die het langst in functie was: van 1983 tot begin 1994. Om precies te zijn tien jaar en zes maanden. Arnold d'Ailly (1946-1957) en Gijs van Hall (1957-1967) heeft hij met een taflengte geklopt.

In zijn goede jaren was hij iemand die soms door roeien en ruiten ging om zijn doel te bereiken. 'Een keiharde bestuurder als het nodig was,' volgens Felix Rottenberg, sinds tientallen jaren een trouwe vriend. 'Met alle eenzaamheid die daarvan het gevolg kan zijn.' In zijn jaren in de politiek was het niet anders. Gerritjan van Oven, begin jaren zeventig buitenlandsecretaris van de Politieke Partij Radikalen (PPR), zag zich in 1976 tegenover een onverbidelijke Van Thijn geplaatst toen hijzelf er bij de gesprekken over een nieuw progressief verkiezingspact graag een passage in wilde waaruit zou blijken dat het voortbestaan van de NAVO geen wet van Meden en Perzen was. 'Het was haast snijdend,' herinnert hij zich.

Of er in zijn tijd als fractievoorzitter weleens discussie was over fractiediscipline, vraag ik Ed, als het concept van dit boek bijna klaar is. 'Daar had ik geen last van,' zegt hij glimlachend. 'Mogelijk had ik voldoende gezag.'

Nu is dat allemaal voorbij. Voltooid verleden tijd. Van Thijn is allang niet meer iemand die als het even kan zijn zin moet hebben.

Hij kan niet alleen als peetvader worden beschouwd van de Zuidas, maar ook van het veel grotere ‘project Amsterdam’, dat – met geluk, wijsheid en een enorm doorzettingsvermogen van velen – tot de almaar grotere populariteit van de stad heeft geleid. Nog in de jaren tachtig van de vorige eeuw had de hoofdstad, behalve een Bijlmer die het ‘niet deed’, vooral junkies en krakers. Ook met de Olympische Spelen wilde het niet lukken. Andere ‘dossiers’, ook de grotere, slaagden echter wél: de strijd tegen de uit de hand gelopen autonomie van de kraakbeweging, het schoonmaken van de Zeedijk, het plan voor de IJ-oever, de finale lening voor de Amsterdam ArenA, Amsterdam als moderne multiculturele stad...

Zijn Amsterdamse jaren ziet Ed van Thijn dan ook terecht als het hoogtepunt van zijn carrière. Eigenlijk voelt hij zich nog altijd burgemeester. Zijn opvolgers, Schelto Patijn, Job Cohen en Eberhard van der Laan, hebben enorm hun best gedaan Amsterdam in het spoor te houden. Ook hun lukte veel. Maar vriend en vijand zijn het erover eens dat het Van Thijn – ‘het jongetje’, zoals zijn voorganger Wim Polak hem wel noemde – is geweest die de zaak in de jaren tachtig op de rails zette. ‘Patijn en de betreurde Van der Laan hebben het relatief gemakkelijk gehad,’ zegt Maureen Sarucco, die tientallen jaren de directie over Orde en Veiligheid voerde. Ook de vvd’er Frank de Grave, tijdens zijn tweede ambtstermijn wethouder van Financiën en locoburgemeester, is nog altijd vol bewondering voor hoe Van Thijn het deed. Vooral tijdens de Bijlmerramp, op 4 oktober 1992, toonde hij ‘leiderschap’. Ondanks alle dramatiek was het, vindt ook Van Thijn zelf, de belangrijkste gebeurtenis uit zijn Amsterdamse tijd. ‘Misschien omdat ik drie volle weken de totale verantwoordelijkheid voor alles had?’

Hoe het ook precies zit, voortgekomen uit het vooroorlogse Amsterdam dat vrijwel al zijn Joden verloor – onder wie zijn grootouders en vele familieleden – groeide Ed van Thijn in het laatste kwart van de vorige eeuw uit tot het boegbeeld van de stad die hij graag ‘de zijne’ mag noemen, zijn Mokum. Hij is er trots op en hij houdt ervan. Als van een geliefde die er altijd is geweest en ook altijd zal zijn.

IN DE LOGE

Vanuit zijn badkamer kan Van Thijn zijn blik over het Museumplein laten dwalen. Zoals voor de meeste Nederlanders is dat plein voor hem verbonden met tal van herinneringen. Van de grote demonstratie tegen de kruisraketten op 21 november 1981 – waarbij hij, net als Joop den Uyl en de andere PvdA-ministers, van premier Van Agt verstek moest laten gaan – tot de huldiging van het Nederlands voetbalelftal in 1988 en talloze bijeenkomsten in het Concertgebouw, altijd gebeurde er iets bijzonders. Waaronder zijn afscheid als burgemeester op 20 februari 1994.

Hij woont kortom in een loge van waaruit hij zijn eigen leven overziet.

Voor iemand die zo’n stampvol leven heeft gehad, zijn er weinig memorabilia in die loge. Wel is er Het Franse Meisje, een eigenzinnig schilderij van de in 2015 overleden Uruguayaanse schilder Gorki Bollar – naïef, vervreemdend. Ed,

geen uitgesproken liefhebber van de beeldende kunst, kocht het werk voor Odette, rechtstreeks van de kunstenaar. Anders dan de talloze prenten en gravures van het oude Amsterdam die hij in de loop van zijn leven ontving, ging het mee naar zijn nieuwe behuizing. Net als een foto van zijn ontmoeting met Nelson Mandela in de Marnixstraat, op 16 juni 1990, en Mensen in het bos, een druksel van Hendrik Werkman dat hij kreeg bij zijn afscheid als voorzitter van Herinneringscentrum Westerbork. Die prent is voor hem ‘een dagelijks terugkerend, niet meer weg te denken spookbeeld’, zoals hij schreef in *Blessuretijd*, zijn laatste boek. Waarom hij het dan toch in de buurt moet hebben? Het doet hem denken aan die dag in april 1945, na de bevrijding van het kamp, dat hij, gewapend met een stok, als tienjarig jongetje een achttal ‘foute’ Nederlanders moest bewaken.

Dat is hier dus de realiteit, denk ik: de blijdschap om de vrijlating van Mandela, en diens bezoek aan Amsterdam, maar ook de vervreemding van Het Franse Meisje en de angsten van vroeger.

Wat zou ik zelf meenemen als het zover is, vraag ik me af. Ik ben zeven jaar jonger dan Ed. Toen ik geboren werd, ook in Amsterdam, was voor hem al bijna de tijd aangebroken van de Jodenster, en van ‘de oorlog’ kreeg ik niet veel meer mee dan de sirenes van het luchtalarm. Behalve die keer dan dat de Duitsers aan de deur waren, op zoek naar mijn vader. Die moest huilen bij de bevrijding, weet ik nog. Later waren er de foto’s van zijn gevallen vrienden, op een ereplaats op het dressoir, mannen met gereformeerde kapsels. Plus de vier bruine delen *Onderdrukking en Verzet* en de twee groene banden van *Het Grote Gebod*. Mijn vader is inmiddels al vijfendertig jaar dood. Op de een of andere manier ontroert het me dat hij als Kamerlid nog een jaar of wat met Van Thijn in de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken zat.

Ik houd de gedachte voor me: er is nog tijd genoeg.

Als Van Thijn sport kijkt, wat hij graag doet – hij is al zijn hele leven een fervente Ajax-liefhebber en heeft een geschiedenis van meer dan zeventig jaar met de vroegere club uit De Meer – is van angst en vervreemding geen sprake. Ook niet bij een wandeletappe in de Tour de France, zoals ik in juli 2017 zal meemaken. De chassidische vertelling van Werkman doet op zo’n moment niet mee. Van Thijn blijkt precies te weten hoe het ploegenspel werkt en wie wat wanneer moet doen als het op de eindsprint aankomt.

Het liefst zit hij echter met een boekje in een hoekje. Hij verslindt ze. Als de leatuur hem bevalt tenminste. Die leeshonger komt niet slecht uit. Al zijn veel mensen hem trouw gebleven, de kring van bezoekers wordt immers langzaam kleiner. Behalve zijn vriendenkring van vroeger, Victor Halberstadt, Felix Rottenberg, Frits Barend, is het een gemêleerd gezelschap. Eberhard van der Laan hoorde erbij, ook nadat hij ziek was geworden, evenals Lodewijk Asscher en Paul Kalma. Maar ook Wim Meijer en Harry van den Bergh komen regelmatig langs, en Hedy

d'Ancona en Hans Wiegel, niet te vergeten. En prinses Mabel, soms, als ze in het land is. Ook Dries van Agt heeft onlangs gevraagd of hij langs mag komen in Van Thijns nieuwe huis: hij heeft Van Thijn nog wat te zeggen.

Met de bezoekers kan hij in de regel goed overweg. Ook met diegenen die in zijn burgemeesterstijd bij 'het kabinet' werkten, het groepje vaste medewerkers. In de Van Breestraat kookten sommigen af en toe. Lo Breemer, zijn tweede kabinetschef, had met Felix Rottenberg een rooster gemaakt, zodat Odette ook eens vrij had.

Niet altijd gaat het over politiek. Remco Campert is een exemplaar van *Dichter* komen aanreiken en heeft Van Thijn voorgelezen uit eigen werk. En er zijn ook nog altijd verrassingen. Begin 2017 werd er opgebeld door Bouadou Tanou, een vreemdeling uit West-Afrika die onmogelijk aan papieren kon komen. Overtuigd van de authenticiteit van zijn verhaal, zette Van Thijn zich in 1992, na de Bijlmer-ramp, in voor zijn zaak. In een briefje dat hij op 26 mei 2016 aan de advocaat van Tanou stuurde, lees ik later dat Van Thijn 'diep geschokt' was dat 'het probleem' nog steeds niet was opgelost.

Ik ben jarenlang getuige geweest van een continue wanprestatie van de IND (zoekmaken van papieren, het niet opvolgen van gerechtelijke uitspraken, het negeren van de nationale ombudsman, het tegen beter weten in terugsturen naar Opper-Volta enz., enz.). Het ware toch werkelijk tijd dat aan deze martelgang een einde wordt gemaakt.

Onlangs – 25 jaar later – is Tanou tot Nederlander genaturaliseerd. 'U bent de eerste die ik bel,' zei hij tegen Van Thijn.

Af en toe is er ook journalistenbezoek. In juli 2017 kwam Petra de Koning langs, fungerend columnist van *NRC Handelsblad*. Naar aanleiding van de formatie van 1977, waarover Van Thijn veertig jaar geleden zijn *Dagboek van een Onderhandelaar* schreef (zijn eerste boek), was ze geïnteresseerd in zijn mening over de formatie-Zalm. Hij liet haar optekenen: 'De onbestuurbaarheid die je nu ziet aankomen, daar heb ik al zo vaak voor gewaarschuwd. Maar op een dag houdt het op.'

Op zulke momenten kan hij zich ontzettend oud voelen. Dat is ook het geval als in april 2018 Wim de Wagt langskomt, een journalist van *Het Parool* die een gesprek met hem wil met het oog op de jaarlijkse 4 mei-herdenking. Het interview – over de zin van het herdenken – krijgt een onverwachte actualiteit. Over het Namenmonument waarover in Amsterdam zoveel te doen is zal Van Thijn in *Het Parool* van 3 mei 2018 zeggen dat hij er 'gemengde gevoelens' over heeft. Hoewel hij, als het er van komt, de voorzitter van het Auschwitz-comité van harte zal feliciteren vindt hij het monument-in-woording 'een stap te ver'.

Ook de reünies laten zien hoe oud hij langzamerhand is. Op die van de bewindslieden in het derde kabinet-Lubbers, elk jaar in september, komt hij al een

tijdje niet meer: die verplaatsingen zijn te ingewikkeld geworden. In 2015 heeft hij voor het laatst een uitzondering gemaakt, maar dat was vooral omdat het toen bij Hedy d'Ancona thuis was, in het huis aan de Amstel waar ze vroeger samenwoonden.

De kring van de oud-bewindslieden dunt bovendien langzaam uit. Ruud Lubbers, bijna vijf jaar jonger dan Ed, overleed in februari 2018. Maar Wim Kok is er nog, net zoals Ernst Hirsch Ballin, Jo Ritzen en Hans Alders. En Hedy natuurlijk, de fitste van allemaal. Van Thijn en Odette hebben haar in 2016 samen bewonderd, als Zomergast. Wat een vrouw!

De rust in de bovenwoning bij het Museumplein is die van een *Chambre de Réflexion* – zoals de Senaat in Frankrijk wordt genoemd. Men zou er zomaar een tijd naar buiten kunnen kijken, zoals in *Le Président* gebeurt, een film uit 1961 naar het gelijknamige boek van Georges Simenon. Een voormalige Franse president, gespeeld door een zwijgzame Jean Gabin, wacht op de politicus die hem op het beslissende moment om raad zal komen vragen. De president weet dat hij zal komen – zonder dat er iets is afgesproken – en dat gebeurt ook. Hier is dat niet het geval. Al ontvangt hij nog regelmatig bezoek van allerlei hoogmogenden, er is niets waarmee Van Thijn tegenwoordige of toekomstige machthebbers aan zich zou kunnen binden. Daar heeft hij ook geen behoefte aan. Wat hij aan brisante geheimen heeft, gaat mee in het graf, zegt hij op 15 november 2017. ‘Geef eens een voorbeeld,’ zeg ik. Hij lacht. Die lach die ik inmiddels goed heb leren kennen: schokschouderend en schuddend van plezier.

Niksen is niets voor de bewoner van deze loft. Moet er niet gewerkt worden met ‘de biograaf’ (zoals ik me intussen laat noemen) of met de biografen van zijn generatiegenoten (Ien Dales, Wim Kok, Hans van Mierlo), dan is het wel aan de hand van de twee kranten die hij dagelijks leest. Dat lezen had hij vroeger al, voor de oorlog. Hij heeft er zijn slechte ogen van gekregen, schreef hij in *Het Verhaal en daarna*, de autobiografische verhalen die hij vanaf 1999 publiceerde.

Of dat echt waar is, vraag ik hem. Had hij die bijziendheid – beide ogen min 8,5 – niet al sinds zijn geboorte?

DROMEN

Meteen na mijn komst (ik kom in principe elke donderdag om halftwee, dit is mijn tweeëntwintigste bezoek) is Van Thijn verdiept geraakt in een bundeltje A4'tjes dat ik hem heb gegeven, een bloemlezing van wat hij in een lange reeks van jaren bij elkaar heeft gedroomd, aantekeningen die hij jaren niet meer onder ogen heeft gehad.

Dromen – doen die voor dit boek dan ter zake?

Jazeker doen ze dat. Dat wil zeggen: misschien. Een paar maanden na onze kennismaking vertelde Van Thijn me dat hij jarenlang zijn dromen had opgeschre-

ven. Benieuwd naar de inhoud, vroeg ik de aantekeningen te mogen lezen. Al eerder gaf hij me de brieven aan zijn moeder, die ook buiten het aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (iisg) overgedragen archief waren gebleven. Ik had er – vond ik – veel aan gehad. Hoopte ik op nog delicateser materiaal dan alles wat hij al op schrift had gesteld, de sleutel wellicht tot alle raadsels en plooiën van de man wiens portret ik ging maken?

Van belang leek me dat de dromen in verschillende van zijn boeken – voor het eerst in *Retour Den Haag* (1994) – een prominente rol speelden. Ze waren namelijk vol dreiging en andersoortig onheil. De angstdromen kwamen, bleek me later, echter ook al veel eerder voor. In *Het Verhaal* schreef Van Thijn bijvoorbeeld dat hij al voor de schoolkrant een angstdroom te boek stelde: ‘Ik dans met een meisje in een roze avondjurk en merk tot mijn schrik dat ik in pyjama ben.’

Altijd die schrik, altijd die onverwachte confrontaties met iets akeligs. De parlementair journalist Harry van Wijnen, die hem jarenlang van nabij meemaakte, zal me later vertellen dat Ed, in 1972 met een PvdA-delegatie op bezoek in Belfast, het liefst in het midden liep. Zo liep hij naar zijn idee het minste risico het slachtoffer te worden van een sluipschutter. Dreiging en sluipschutters dus – maar ook de noodzaak het onheil te bezweren. In een van zijn in de Van Bree achtergebleven kantooragenda's lees ik dat Van Thijn op 8 februari 1987 in Wolfheze, tijdens een van de vele weekeinden met Evelien Herfkens (zijn tweede vrouw), de volgende droom had: ‘Met Joods gebedskleed (in demonstratie) naar plein à la Dokwerker. Daar Paniek! Ikzelf ren heen en weer.’

Naar aanleiding van mijn vraag heeft Odette zonder mankeren zo veel mogelijk velletjes dromen bij elkaar gezocht om ze vervolgens in een KLM-koffertje te stoppen. ‘Een collector's item,’ zegt ze met een grijns. Het zijn er honderden, misschien wel duizend of meer. ‘Geen ongeluk op de Willemsparkweg krijgen!’

De eerste dromen dateerden uit 1978, het jaar na de mislukking van het tweede kabinet-Den Uyl. De laatste, die ik – met enige moeite – heb kunnen ontcijferen, werd opgeschreven na de nacht van 12 januari 2010: ‘Een en al gevecht. Honderden groene buitenaardse wezens die mij probeerden te doden. Later zat ik toch nog op tijd in het stadion.’

‘Heftig,’ zegt Van Thijn, opkijkend van zijn hanepoten. Hij heeft dan een in 1979 opgeschreven droom gelezen uit de tijd waarin hij met Hedy d'Ancona samenwoonde (1976-1979/1980). ‘Maak deel uit van terr. actie en schiet iemand dood. Achtervolging. Grote angst in rug geschoten te worden,’ luiden de aantekeningen.

‘Waarom schreef je het allemaal op?’ vraag ik.

‘Ik had *De droomduiding* van Freud gelezen,’ antwoordt hij, bijna als een schooljongen. ‘Een van diens adviezen was om na het ontwaken zo snel mogelijk notities te maken. Het ging om de sleutelwoorden. De beelden waarvan je nog wist dat ze je raakten. Dat heb ik dus gedaan.’

‘En, ben je er wijzer van geworden?’

‘Soms,’ zegt hij.

Ik besluit er niet verder op door te gaan. We hebben nog tijd genoeg, zeg ik tegen mezelf – voor de tweede keer. In *Retour Den Haag* zal ik later lezen dat hij *Droomduiding* pas las in de kerstvakantie van 1993-1994, op het eiland La Gomera.

Gelukkig is er regelmatig die bevrijdende lach.

Was er wel ooit een politicus in Nederland geweest die over zichzelf zoveel had geschreven? Uit PvdA-kring waren er de dagboeken van zijn generatiegenoot Bram Stemerding, maar die konden, vond ik, niet in de schaduw staan van die van Van Thijn. Ook niet als verkoopsucces: van *Retour Den Haag* bijvoorbeeld werden 35.000 exemplaren verkocht. Sterker nog, was Van Thijn niet eerder schrijver/publicist dan politicus geweest, en had de schrijver in hem het niet al vroeg van de politicus en de bestuurder gewonnen? Met alle gevolgen van dien, zoals voor de zo zwaar wegende deugd van de discretie?

Deze vraag bleek Van Thijn ook zichzelf te hebben gesteld. Al na het in 1978 uitgekomen *Dagboek van een onderhandelaar* had hij gedacht: nou ja, ik kan altijd nog schrijver worden. In het geval van *Retour Den Haag* kwam die gedachte zelfs bij hem op nog voor hij aan schrijven was begonnen. De dag nadat duidelijk was geworden dat hij Den Haag kon vergeten, zei hij, schijnbaar welgemoed, tegen *de Volkskrant*: ‘Dit is de eerste dag van mijn schrijversbestaan.’

Wim Meijer meent: ‘Al schrijvend werd hij een andere man.’

Zo was er opnieuw de vraag naar de echte Van Thijn. Wie was hij, wie is hij nu, en waarom hecht hij zo aan een boek over zijn leven en werk? Was het belangrijkste misschien nog niet verteld, en kon dat maar het beste door iemand anders gebeuren – door een voormalige rechter bijvoorbeeld?

Over het portret dat Paul Cézanne in 1899 maakte van zijn vriend Ambroise Vollard zijn vele verhalen in omloop. Een daarvan wil dat het model de schilder na circa twintig sessies de vraag stelde of het al iets werd. Cézanne zou hebben geantwoord dat er in het overhemd inmiddels een paar toetsen zaten waar hij niet helemaal ontevreden over was. Zover ben ik nog niet: na vijftientig gesprekken heb ik nog geen idee hoe dit boek eruit moet komen te zien. Het wordt geen klasieke biografie. Maar wat dan wel? Voorlopig ga ik vooral door met lezen, vragen en praten. Hopelijk zal de mist rond de berg op een gegeven moment optrekken.

We hebben tijd genoeg.

2

EEN LEVEN IN ZEVENMIJLSLAARZEN

OP 8 OKTOBER 1994, EEN PAAR MAANDEN NA ZIJN tweede ministerschap, werd Ed van Thijn door Wim Kok de versierselen van het Grootofficierschap in de Orde van Oranje-Nassau omgehangen – dezelfde onderscheiding die Joop den Uyl in september 1982 ten deel viel. Zij die nog een treetje hoger staan (de oud-premiers Dries van Agt, Jan Peter Balkenende, Wim Kok) kregen het Grootkruis, evenals Herman Tjeenk Willink, in de politiek van de laatste veertig jaar de boom die alles zag.

Nog een trapje hoger in de hiërarchie dan Van Agt c.s. stond Ruud Lubbers. Hij werd, ook op 8 oktober 1994, zelfs ‘Ridder Grootkruis’ in de Orde van de Nederlandse Leeuw, een onderscheiding die, behalve aan buitenlandse staatshoofden, in de regel alleen wordt toegekend aan Nederlandse politici van uitzonderlijke betekenis: Johan Rudolph Thorbecke, Willem Drees, Joseph Luns, Jelle Zijlstra.

Er zijn dus rangen en standen op de Olympus. Maar één ding staat vast: Van Thijn is hoog gezeten, en veruit de meeste politici hebben het met minder moeten doen. Zijn leeftijdsgenoten Frits Bolkestein en Jan Terlouw bijvoorbeeld brachten het, tot dusver tenminste, niet verder dan het commandeurschap in de Orde van Oranje-Nassau. Daar staat tegenover dat Ed van Thijn, anders dan Bolkestein en Terlouw, nooit een eredoctoraat kreeg. Het had gekund, het is niet gebeurd. ‘Ik lig er niet wakker van,’ zegt hij. Misschien heeft dat ermee te maken dat hij in 1997 wel de prestigieuze Cleveringaleerstoel bezette?

De man wiens portret ik schrijf, heeft in elk geval overduidelijk zijn sporen verdiend. ‘Ik heb er dan ook heel hard aan gewerkt om een hele bink te worden,’ aldus de betrokkene in 2000 in het tv-programma *Kunststof*. Maar wie weet tegenwoordig nog wat hij daar allemaal voor heeft gedaan? Zijn verzameling eretekenen mag indrukwekkend zijn, van Frankrijk en Duitsland tot aan Venezuela en Algerije, maar wat heeft Ed van Thijn zoal ondernomen? Wanneer betrad hij het publieke domein, en waarom deed hij het allemaal?

Alvorens aan het eigenlijke verhaal van zijn leven te beginnen lijkt een korte schets daarvan niet overbodig. Wij vergeten immers veel, en snel. Steeds meer, en steeds sneller. Wie is nog op de hoogte van dit bijzondere, gepassioneerde leven, een leven dat van perioden van onbeschrijflijke ellende naar momenten van de grootst mogelijke euforie lijkt te zijn gesneld, en waarin drama steeds door nóg groter drama leek te worden gevolgd?

SAPPELEN OM ROND TE KOMEN

De persoon om wie het in dit boek draait werd geboren op 16 augustus 1934, in het ‘ooglijdersziekenhuis’ aan de Amsterdamse Spinozastraat. Zijn ouders, Salomon van Thijn (1908) en Sara (later Selma) Swart (1911), stamden beiden uit het proletarische Joodse Amsterdam, waar eremetaal niet aan de orde was. Tot diep in de jaren dertig was het er armoe troef. De wereld bestond uit sappelen en – als de omstandigheden ernaar waren – grappen maken.

Het huwelijk van Salomon en Sara werd gesloten op 19 oktober 1933, volgens de annonce in de krant 29 *Tesjrie* 5694. Het echtpaar vestigde zich in het gloednieuwe plan-Berlage aan het adres IJselstraat 47 I hoog. Aanvankelijk leek het erop dat het Sal en Sara beter zou vergaan dan hun ouders. Terwijl opa en oma Swart (‘Hun leven was geven,’ aldus hun dochter in een brief uit de jaren zestig), na eerst aan de Zeedijk/Geldersekade te hebben gehuisd, in de jarig dertig een eenkamerwoning in De Pijp betrokken, vertrokken hun kinderen naar een beter deel van de stad. Kort na de geboorte van Eddy, hun eerste en enige kind, verhuisden ze naar een blok in de Hunzestraat, even verderop, en net zoals hun zus en tante Lies van Thijn en haar (niet-Joodse) echtgenoot Koos Houbold leken Sal, Sara en Eddy linea recta op een zorgenvrije toekomst af te stevenen. Sal van Thijn werkte zich op tot procuratiehouder bij een stoffengroothandel, en oom Koos werkte zelfs bij een bank.

De Tweede Wereldoorlog gooide alles overhoop. Volgens de nazi’s en hun Nederlandse helpers waren de families Van Thijn en Swart ‘voljoods’. De bezetting richtte in de naaste omgeving van Van Thijn een ware ravage aan. Zijn ouders en hijzelf zouden aan de vernietigingsmachine ontkomen, maar alle nog levende grootouders van Van Thijn werden vermoord – oma Van Thijn in Sobibor, opa en oma Swart in Auschwitz. De moeder van Van Thijn kwam de ramp niet meer te boven.

Wie destijds had voorspeld dat haar zoon een kleine veertig jaar later burgemeester van Amsterdam zou worden, zou waarschijnlijk ongelovig zijn aangekeken. Al had hij, negen jaar oud, vanuit de onderduik aan zijn moeder geschreven graag bij de padvinderij te willen: 'Als de oorlog nu gauw voorbij is en de padvinders weer komen en ik van jullie mag ga ik er ook in. Van 10-12 welp, van 12-17 verkenner en na 20 voortrekker.'

Het in mei 1944 geuite verlangen werd in zekere zin bewaarheid toen Van Thijn zich in de jaren zestig ontpopte als een van de voortrekkers van de gedachte dat het in Nederland wezenlijk anders moest. Naast zijn voorman Joop den Uyl was hij, vooral in de jaren zeventig, de belichaming van het sociaaldemocratische ideaal-nieuwe stijl.

De studie Politieke en Sociale Wetenschappen – Van Thijn koos de A-richting – sloot het beste aan bij zijn toenmalige levensgevoel: flink zijn, vooral niet omkijken, en veel aan sport doen. Na een stage in Parijs te hebben verzonnen, studeerde hij in 1961 af. Als werkstudent had hij er acht jaar over gedaan. Medailles had hij nog niet verzameld, maar wel was hij intussen een geëngageerde wereldburger, en het buitenland lonkte. Net als dat voor de schilders van Cobra en de dichters Claus en Campert eerder het geval was geweest, verlegde Parijs ook de horizon van de jonge Van Thijn. Hij maakte er niet alleen kennis met het grote leven, maar ook – via Afrikaanse medestudenten – met de derde wereld.

Op een van zijn doctoraalcolleges was inmiddels Joop den Uyl verschenen, de doctorandus uit Buitenveldert. Diens kijk op de samenleving was in de woorden van Van Thijn 'een openbaring', en in 1958 werd hij lid van de PvdA, de partij die hem in 2007, toen hij afscheid nam van het openbare leven, met de gouden speld van verdienste zou eren. Alleen Wim Kok (2002), Max van der Stoep (2003) en Jeltje van Nieuwenhoven (2005) waren hem hierin voorgegaan.

Na zijn studie en (in 1961) zijn eerste huwelijk (met Hanneke Hofman) – er zouden er nog twee volgen – wierp Van Thijn zich op wat zijn passies waren geworden: de politicologie en de politiek. De tijd van experimenteren was voorbij, en hoewel hij altijd een harde werker zou blijven is er nauwelijks een periode in zijn leven aan te wijzen waarin hij er zo hard aan heeft getrokken als destijds. Drs. Van Thijn, nooit te beroerd voor welke klus dan ook, studeerde en reisde, vergaderde en publiceerde dat het een aard had. In 1962 werd hij in de Amsterdamse gemeenteraad gekozen, in 1965 tot fractievoorzitter, een functie die hij vanaf 1967 zelfs zou combineren met het lidmaatschap van de Tweede Kamer. Het magere astmatische jongetje van vroeger leek een alleskunner geworden. Anders dan velen van zijn generatie werd hij nooit langharig – het ging niet verder dan een trui, soms – , maar hij zat altijd in notulen, moties en concepten en de sigarenrook kwam zijn oren uit. Het belette hem niet om met enige regelmaat vreemd te gaan, zoals in die tijd, althans in de PvdA-fractie, niet ongebruikelijk was.

De gevolgen van zijn ambitie bleven niet uit. Al in 1966 noemde Harry van